

ÖZBEK HİKÂyecİLİĞİNDE YENİ KAHRAMAN RUHUNUN GENEL ÖZELLİKLERİ

Paşacan KENCAYEVA*

Öz

Çalışmamız, modern Özbek edebiyatını, özellikle, hikâye anlatımının gelişimini, temalarının kapsamını ve kahramanların psikolojisini ele almaktadır. Makalenin başında Özbek hikâyeciliğinin gelişimine katkıda bulunan Abdulhamid Sulaymonoğlu, Çolpan ve Abdurauf Fitrat gibi büyük yazarların eserleri hakkında kısaca bilgi verildi. Özellikle, Abdulla Kahhar'ın hikâye anlatma becerileri vurgulandı. Anar "Nar", Oğrı "Hırsız", Bemor "Hasta" gibi eserlerinin dünya çapında hikâyeler olduğu kaydedildi. Ayrıca, Şükür Halmirzayev'in hikâyelerinde Özbek karakteri "Özbek Karakteri", Bulut tosgan oy "Bulutun Kapattığı Ay", Moviy dengiz "Mavi Deniz", Yashil Niva "Yeşil Niva", Kadimda bolgan ekan "Tarihte Olmuş", Yozuvchi "Yazar", Horazm, jonginam "Harezmi Canım" gibi hikâyelerde yirminci yüzyılın ikinci yarısında Özbek hayatını geniş ve edebî yönden yüksek seviyede tasvir ettiği ve Özbeklerin karakterini, inançlarını ve ruhunu yansıttığı da çalışmada yer almıştır. Geçen yüzyılın 70-80'lerinde Said Ahmad, Adil Yakubov, Pirimkul Kadirov, Askad Muhtar ve Mirmuhsin gibi yazarların sonraki yazarların eserlerine etkisi de incelendi. Özellikle, Askad Muhtar'ın Chodirhayol "Çadırhayal", Fano va Bako "Fena ve Beka", İnsonga kulluk kiladurmen "Ben İnsana Hizmet Ederim" hikâyeleri, Özbek milli hikâyeciliğinin gelişimine katkıda bulunur. Murad Muhammad Dost'un Dashtu dalalarda "Bozkırlarda" hikâyesinde Özbek bozkır köylülerinin savaş sonrası hayatı iyi bir şekilde tasvir edildiği vurgulandı. Aynı zamanda, modern Özbek edebiyatında aktif olan Erkin Azam ve Hurşid Dostmuhammed'in öykülerinin tahliline özel önem verilmiştir. E. Azam'ın Yazar, H. Dostmuhammed'in Yolgizimsiz "Yalnızsız" hikâyesi, kahramanların ruhundaki çeşitli duyguları örneklerle gösterdi. Hikâyelerde Özbek halkının günlük yaşamı, kahramanların iç dünyasında gerçekleşen değişikliklere verilen önem belirtildi. Bazı durumlarda E. Azam'ın "Yazar" öyküsü, diğer Özbek yazarı Sh. Holmirzayev'in "Yazar", İngiliz yazarı S. Maem'in ve "Şair" öyküleri ile karşılaştırıldı. Genel olarak, makalede Özbek edebiyatının yeni nesil yazarları milli öykücülüğün gelişimine çeşitli yöntem, çeşitli şekillerdeki eserleri ile katkıda bulunduğu, kendi öykülerinde zamanımızın küresel zorluklarına dikkat çektiği ortaya konuldu.

Anahtar kelimeler: Özbek edebiyatı, hikâye, hikâyecilik, Özbek karakterler.

---

* Doç. Dr., Taşkent Devlet Şarkınsalık Üniversitesi Türkoloji Fakültesi Türkoloji Bölümü
e-posta: umid7780@inbox.ru

GENERAL CHARACTERISTICS OF THE NEW HERO SPIRIT IN UZBEK STORY

Abstract

Our work explores modern Uzbek literature, in particular, the development of storytelling, the scope of its themes, and the psychology of protagonists. At the beginning of the article there was a brief mention of the works of great writers such as Abdulhamid Sulaymonoglu, Cholpon and Abdurauf Fitrat who contributed to the development of Uzbek storytelling. In particular, Abdullah Kahhor's storytelling skills were emphasized. "Pomegranate", "Thief", "Sick" such works are recorded worldwide stories. In addition, Shukur Kholmırzayev's stories "Uzbek character", "Cloud closing Moon", "Blue Sea", "Yesil Niva", "History", "Writer", "Khorezm Darling" in the second half of the twentieth century, Uzbek life in a wide and artistic level portrayed in the work and reflected the character, beliefs and spirit of Uzbeks. The influence of authors such as Said Ahmad, Odil Yakubov, Pirinkul Kadyrov, Askad Mukhtar and Mirmuhsin on the works of later authors in the 70-80s of the last century was also examined. In particular, Askad Mukhtar's stories "Chodirhayal", "Fena and Beka", "Ben İnsana Hizmet Ederim" contribute to the development of Uzbek national storytelling. In the story "Bozkırda" by Murad Muhammad Döst, the postwar life of Uzbek steppe villagers is well depicted. At the same time, special attention was given to the analysis of the stories of Erkin Azam and Hurshid Döstmuhammad, who were active in modern Uzbek literature. E.Azam's "Writer" H.Döstmuhammed's "Yalnumsız" stories is illustrated with various emotions in the spirit of the heroes. In the stories, the importance given to the daily life of the Uzbek people and the changes in the inner world of the heroes were shown. In some cases, E. Azam's "Writer" story, other Uzbek writer Sh. Holmırzayev's "Writer" was compared with the stories of British writer S. Maem and "Poet". In general, the article explored the new generation of Uzbek literature writers contributing to the development of national storytelling through various methods and works in various forms, drawing attention to the global challenges of our time in their own stories.

Keywords: Uzbek literature, story, narration, Uzbek characters

Giriş

Bağımsızlık dönemi, uzun bir tarihe sahip Özbek halkı için bir dönüm noktası olur. Milletın dayanağı olan maddi ve manevi temeller baştanbaşa değişir. Sosyopolitik, felsefi, inanç cepheindeki değişim, insanların dünyaya bakış açısına, manevi dünyasına da büyük bir eder.

İnsanın iç dünyasının tamamen değişmesi, yeni dönem insanlarını ortaya çıkardı. Bağımsızlık sonrası, günümüzdeki Özbek edebiyatında yeni konular, yeni imgeler ortaya çıktı. Özbek edebiyatındaki bu değişimler hakkında edebiyat bilgini N.Kerimov: "Edebiyat, gerçek anlamda, milli ve ulusal olmalı, Özbek halkının yaşamını, hayallerini, kalbini, ruhlarını ve ruhsal olgunluklarını yansıtmalıdır. Bu edebiyat, her şeyden önce dünya

edebiyatının ve Doğu edebiyatının yeni edebi çalışmalarını reddetmeden milli edebi geleneklere, özellikle, 20. yüzyıl Özbek edebiyatının en popüler kazançlarına dayanmalıdır” demiştir.

XX. yüzyıl toplumunda ünlü reformcu, milliyetperver Gaspıralı İsmail’in fikirleri ve onun çıkardığı “Tercüman” gazetesinin etkisiyle Türkistan tarihinde görülmemiş bir sosyal hareket olan Cedid hareketi – gerçekleşti. Türkistan hayatının tüm cephelerinde olduğu gibi, edebiyat ve sanat hayatında da bir hareket ve diriliş gerçekleşti. Özbekistan’da da geçen yüzyılın ilk on yıllık döneminde medenî değişim, yeni Cedid edebiyatı ortaya çıktı. M. Behbudiy bu dönemde ünlü ‘Baba katili’ dramını yazdı ve sahneye koydu. Yine ünlü bir Cedid lideri olan Fitrat ‘Munazere’ eseri ile Cedid nesrine temel bir eser bıraktı.(Kerimov, vd., 1999: 22). Özbek gerçekçi hikâyeciliği ise A.Kadiri’ın ‘Uloqda’ öyküsü ile başlamıştır. Yazar bundan önce ‘Cuvonboz’ öyküsünü yazmış olsa da ‘Uloqda’ hikâyesi gerçek bir bedii eserdir. Bu hikâye, hakkında birçok tez ve makale; tekrar tekrar araştırılmış bir hikâyedir. Bu nedenle, yazar Aybek’in bu eser hakkındaki hâlâ değerini yitirmeyen düşüncesini aktarmayı uygun gördük. *Yazar hikâye yöntemini öğrenmiştir. Eserdeki olayları gösterme, keşfetme ve problemleri çözmesi, yeni dönem öykülerine uygundur. Bu öyküde (‘Uloqda’) gerçek kahramanlar vardır. Dil yönünden ise ‘‘Cuvonbaz’’ öyküsünden farklıdır. Halk ağzından alınan kelimeler ve deyimler öyküdeki konuşmalara eklenmiştir.”* (Oybek, 1974: 50).

Çolpan’ın Kar Koynida Lala ‘Kar Bağrında Lale’, Navvay kız ‘Fırıncı Kız’, Ok podshoning in’omi ‘Ak Şahın Hediyesi’ gibi hikâyelerinde ise geçen yüzyılın yirmili yıllarındaki yaşam; güzel, doğru ve etkili biçimde kaleme alınmıştır. Çolpan hikâyelerinin kahramanları hakkında edebiyat bilgini N.Vladimirova şöyle söylemiştir: *“Çolpan öykülerinin genel kahramanları çoğunlukla çaresiz, mutsuz, kendini savunamayan kişilerdir. Ama onlar doğa ile öylesine iç içe girmiştir ki, küçük bir doğa parçası sadece içsel, ruhsal dünyasıyla değil, aynı zamanda doğal kaynakları ile de temsil edilmiştir”.* (1992: 13).

A.Fitrat’ın Kiyomat ‘Kiyamet’, G.Gulam’ın Elatiyada bir ov ‘Elatiye’de Bir Av’, Hiylai shar’iy‘Hiyle-i Şe’r’ gibi komik hikâyeleri 1920-1930’lu yıllarda ün kazandı. Büyük yazar G.Gulam’ın Mening öğrigina bolam ‘Benim Hırsız Yavrum’ hikâyesi edebi tarihimizi başarılı bir şekilde tasvir eden bir hikâyedir. Birinci Dünya Savaşı döneminde, her yerde görülen kıtlık ve yoksulluk yüzünden yaşanan hırsızlık olaylarını tasvir ederek, bu dönem insanların karakterini, hayatını güzel ve etkileyici biçimde dile getirir. Kahramanların konuşması sayesinde dönemde yaşanan zorluklar açıklanır.

Özbek hikâyeciliğinin gelişmesi ve tür olarak, kesin bir şekilde A.Kahhar adı ile ilişkilidir. Bu yazarın hikâyeleri, XX. yüzyılın otuzlu yıllarında önce ülkemizde daha sonra da tüm Sovyet cumhuriyetlerinde okunmuştur. Kahhar, dönemin siyasî ve manevî baskılar altında yaşayan zavallı insanların iç dünyasını yansıtan hikâyeler yazmıştır. Anar "Nar", Dehshet "Korku", Oğrı "Hırsız" ve Bemor "Hasta" bu hikâyeler için güzel örneklerdendir. İnsanın iç dünyasında gerçekleşen sıkıntıları bu türde derinlemesine kaleme alabilen A.Kahhar, Özbek hikâyeciliğine gerçekçi hikâyeciliği getirmiştir. Kahhar hakkındaki buna benzer değerlendirmeler,

XX. yüzyıl edebiyat bilginlerinin ortak görüşleridir. A.Kahhar öyküleri, Özbek milli edebiyat tarihinin parlak sayfalarındandır. Meşhur Rus eleştirmen Vera Smirnova, A.Kahhar'ın 'Nar', 'Korku', 'Hasta' ve 'Hırsız' gibi hikâyelerini dünyanın ünlü hikâyeleri ile eşit görür: "*A. Kahhar'ın yaratıcılığı içerik bakımından çok geniştir ve form çok. Eserleri en sıkıntılı zamanlardaki halkımızın hayatını yansıtıyor*" (Koşcanov, 1982: 108). Bu görüşlere rağmen dünya hikâyeleri ile her yönden yarışmaya layık olan Özbek hikâyeleri, Özbekistan halk yazarı Ş.Halmirzayev'e aittir. Onun hikâyeleri sadece hikâyecilik türünde değil, XX yüzyıl'ın tüm nesir türleri arasında önemli yere sahiptir. Yazarın eserlerinde XX yüzyıl'ın ikinci yarısındaki Özbek halkının hayatı, geniş ölçüde ve mükemmel şekilde edilmiştir. Yazarın bu dönemdeki eserlerinde günümüz insanların özellikleri, mücadeleleri, üzüntüleri, neşeleri, başından geçen afetler, çevresindekileri anlamama nedeniyle meydana gelen sıkıntılar, baştan sona dile getirilir. Yazarın bütün hikâyelerinde hayatın bir yönü derin ve büyük bir yaratıcılıkla ifade edilir. Özellikle, onun Özbek karakteri "Özbek Karakteri", Bulut tosgan oy "Bulut Kapayan Ay", Moviy dengiz "Mavi Deniz", Yashil Niva "Yeşil Niva", Kadimda bolgan ekan "Tarihte Olmuş", Yozuvchi "Yazar", Horazm, jonginam "Harezmi Canım" gibi hikâyelerinde Özbek halkının karakteri, inancı, ruhu başarılı bir şekilde yansıtılır.

XX. yüzyılın yetmiş ve seksenli yıllarında Özbek hikâyeciliği gelişmeye başlamıştır. Bu yıllarda ünlü edipler: Seyid Ahmed, Adil Yakubov, Pirimkul Kadirov, Askat Muhtar, Mirmuhsin gibi tecrübeli; Uçkun Nazarov, Ölmas Umarbekov, Aman Muhtar, Ötkir Haşimov, Tahır Melik gibi genç yazarların olgun eserleri Özbek hikâyeciliğini büyük ölçüde etkilemiştir. Bu yıllardaki hikâyeler konu ve kahraman bakımından çoktu. Tecrübeli yazarlardan Askat Muhtar, geçen yüzyılın sonunda hikâye türünde birçok kaliteli eser verdi. Onun, özellikle Chodirhayol "Chodirhayal", Fano va Bako "Fena ve Beka", İnsonga kulluk kiladurmen "Ben İnsana Hizmet Ederim" hikâyeleri gibi öyküleri, milli hikâyeciliğimize büyük katkıda bulundu. (Bu eserlerin bazıları yanlış sahnelenmiştir!) A.Muhtar, hayatının sonunda kaleme aldığı hikâyelerinde şimdiye dek dikkat edilmeyen ya da tam olarak anlaşılmayan hayat kesitlerini büyük bir edebî başarıyla bediiyat ile dile getirmiştir. Bu hikâyelerden sadece birisi bile araştırma tezi için konu olabilir.

Özbek nesrinin günümüz kuşağının hikâyeleri ise Özbek edebiyatında yeni bir dönem başladığını gösterir. Bu edipler halkımızın "edebî tarihini" yansıtmaya ellerinden geldiği kadar özen gösterirler. Bu konuya örnek olarak M. M. Dost'un Dashtu dalalarda "Bozkırlarda" hikâyesini gösterebiliriz. Onda, bozkırdaki Özbek köylülerinin savaştan sonraki yaşamı güzelce açıklanmıştır.

Özbek edebiyatının genç yazarları, günümüzde milli hikâyeciliğin gelişmesine kendilerinin farklı üslupları ile katkıda bulunurlar. Günümüz insanların düşünce ve ruhundaki değişim ve davranışlar; genç yazarların yeni ruh ve düşünceye sahip imgeler yaratmasına yol açar. Günümüzde hayata gerçek bakışla bakan, doğayı ve çevresindeki insanları oldukları gibi saf ve doğru tasvir etmeye çaba gösteren yazarlar çoğalmakta ve daha önce kullanılmayan yeni imgeler ortaya çıkmaktadır. Bu türü icat eden Erkin Azam, Hayriddin Sultan, Hurşit Dostmuhammed, Alişir İbodinov, Gaffar Hotam, Nezer İşankul, Selamet Vefa, Lukmon Börihan, Abdukayyum

Yuldaş, Narmurod Narkabul, Dilfuze Koziyeva, Cemile Ergaşıva, Zulfiye Kurolbay kızı gibi yazarlara ait eserlerde de yukarıda söz ettiğimiz yönler göze çarpar. Bu yazarlar, hayata kendi bakış açılarıyla bakmaya, hayatı kendi düşünceleri ile idrak etmeye yönelirler. Bu nedenle onların eserleri milli hikâyeciliğin ölçütü sayılır.

Milli hikâyeciliğin öncülerinden E. Azamov'un "Yazar" hikâyesinin kahramanı 'Hoca', yaşlı olmasına rağmen yeni dönemin yeni kişisi olarak tasvir edilir. Eserde 'hoca', amacı yazarlık olanların hayalini gerçekleştiren hassas bir yazardır. Onun kendine özgü özelliği, yazarlığı bir meslek haline getirmesidir. Ekmek peşinde olan 'hoca', yeni mesleğini bırakmak istemez. Yeni dönemin gereksinimini iyi düşünen 'hoca', yaptığı mesleğini bırakarak kendi adına eser vermek yerine başka yazarların yerine eserler yazar.

Önce bu işi yaparken kendinden utanır ama zaman geçtikçe bu işi kendine bir meslek edinir. Yeni piyasa ekonomisi döneminde insan ruhuna ve düşüncesine değişim yaşatır. Şimdi o kendi mesleğini piyasa ekonomisi nedeni diye aklar. O yazarlığa düşman bir başkan yazara döndürdüğü için 'ödül' alır. Menfaatçi bir başkanın emrini yerine getirmek için kafa karıştırıcı el yazısıyla eser yazma 'hoca'ya hoş gelir. Çünkü manevi hastalıklara karşı gelmeyen insan sonunda onun ağına düşer. Şık hayat, pahalı hediyeler ve ziyafetler kahramanın aklını çalar, delirtir. Şimdi 'hoca' bu durumdan kurtulma yollarını arar. Kahramanın bu durumu eserde: "*Peki hayat şimdi nasıl gidiyor? Yeni çağ yolu gösterdi. Açıklama olumlu olsaydı, yayınevini evine - bu parka - taşıdı. Bu doğru! Her gün işe gitmek zorunda değilsiniz, küçük bir maaş için liderliği beklemezsiniz. Sadece bir şeyin acı yönünden bahsetmiyorum! Çok çıkarlı iş!*" biçimde tasvir edilir. (A'zam, 2007a: 17). Bu tasvirler, dönem yüzünden değişen insan ruhunu bütünüyle ifade eder. Nefsinin ağlarına düşen kişi önceki ilkelerini unutur ve saf düşüncelerini bırakır.

Kendini ahlakî kurallardan kurtulmuş sayan ve yeni dönem bireyi zanneden yazarın ruhunda ve iç dünyasındaki değişimler kolay gerçekleşmediği için hikâyede bakışta görünmüyor. İncelenirse, kahramanın azap çektiği göze çarpıyor. Öyküdeki her kahramanın ruhu onun günlük yaşam tarzına bağlı olarak gösterilir. Yazar, karakterin inanılır olması için mantığa dayanır. Onun imge yaratmasını Şahsanam Sapıyeva şöyle değerlendirir: "*Erkin A'zam'ın çalışmalarının genel özelliği, karakter yaratmaya verdiği önemdir. Karakterin eylemleri, jestleri, başkalarıyla olan ilişkileri, özellikle psikolojik tahlil yoluyla karakteri sunma yolunu etkili bir şekilde kullanır.*" (Sapıyeva, 2006: 109).

Yazarın eserlerindeki kahramanlar, çok tecrübelive pekçok sınavdan geçmiş, farklı sınıflardan seçilmiş insanlardır. Yukarıda söz ettiğimiz hikâyedeki 'Hoca' da buna örnek gösterilebilir. O, hayatın zorlukları ile baş edemeyip, günlük ihtiyaçlarının etkisiyle manevi dünyasını değiştiren insandır. E.Azam kahraman ruhunu ele alırken onun karakterinin değişimlere meyilli olduğunu, zenginlerin hizmetçisine dönüşmesini net olarak yazmıştır. Yazarın yaratıcılığında biri de kahramanın değişim nedenini onun ailesine bağlamasıdır. Ömrü boyunca fakir bir şekilde hoca, edebi hizmeti karşılığında gelen parayı şans ve baht diye anlar. Hikâyede yazarlığa düşkün başkan, hocaya ev hediye ettiğinde, hocanın sevinçten ağzı kulaklarına varır. Hikâyenin bu kısmı, hocanın karakterinde gerçekleşen

evrim ve ruhundaki metamorfoz anlarının tasviridir. Eserde hocanın ruhundaki manevi zayıflıklar tarafsız olarak verilir: *“Editörümüz geceleri uyuyamıyor! Kalbinde bir sevinç var ve kalkıp gidiyor. Bu şans nereden geldi adamın başına? Kendisi gibi sorunlu karısı yıllarca önce ölmüş, tek oğlu ve iki torunuyla editör, Chilanzar'daki üç yatak odalı tek bir apartmanda yaşıyordu. İşte Tanrının inayeti!”* (A'zam, 2007a: 14).

Bu tasvirde E.Azam, dönemin güdümlü yazarlarını açığa çıkarmak istememiş, aksine, iyi bir yazarın böyle bir duruma düşmesini tarafsız olarak göstermeye çalışmıştır. Etkileyici ruhi tasvirler kitapseverleri kendine çeker ve yazar eserlerin sonunu onlara bırakır. E.Azam kahraman karakterini canlandırdı ve onun özelliklerini gayet iyi gösterdi. Eserdeki diğer kahramanlar da kendine özgü karaktere sahiptiler. Okuyucunun tasavvurunda sadece sütçü kadın karakteri kendi maneviyatına hıyanet etmeyen zararsız insan olarak şekillendirilir. Özellikle, taburcu olan yazar ile sütçü kadın arasındaki konuşmada onun ruhundaki sarsılmazlık ortaya çıkar. E.Azam, bu kadın vasıtasıyla hayatın her türlü sınavları karşısında yıkılmayan insan imgesini çizer.

E.Azam, eserlerindeki kahramanların yaşları ve ait oldukları sınıflar çok farklıdır. Yazar kahramanlarını tasvir etmeden önce onun eser sujesindeki yerini hayalinde çizer. Bu nedenle, kahramanların ruhunda gerçekleşen değişim, onları rahatsız eden her türlü sorun okuyucuyu etkiler. Yazarın eserlerinde, karakterler olayları değil, olaylar karakterleri yönetir. Yazarın bu yöntemi hakkında Şahsanam Davranova: *“Erkin Azam, ...olayların gidişatını yazmak için eser yazmaz, sadece, insani karakterleri göstermek amacıyla olay seçer. Çünkü, insan neyi elde ederse ya da kaybederse, karakteri yüzünden elde eder ve kaybeder”* diye yazıyor. (Davranova, 2002: 55).

E.Azam, “Yazar” hikâyesindeki kahramanları, ruhlarındaki çeşitli çelişkiler temelinde tasvir eder. Yazar, hoca, hayatın zorluklarını derinden hisseder, ama onlarla baş edemez. Bu kahramanın doğuşu hakkında E.Azam şöyle der: *“Yazarın (öykü kahramanı anlamında – P.K.) prototipi bir değil, çok. Kim ile karşılaşır: “Böyle eseri siz yazmış olmalısınız, böyle bir eseri siz yazmış olmalısınız?”- diye sorardı. Ben bundan çok zevk alırım. Demek ki, herhangi bir yarayı deştim. Eveet... Muhtar imgesini gören çoğu insan: “ bu eseri siz yazmışsınız ”- diye vurgulardı”* (A'zam, 2007b: 134).

“Yazar” hikâyesinde, edebiyatın gelişimine ‘hizmet’ eden yazar-hoca imgesi, E.Azam tarafından eleştirilmez, hatta E.Azam’ın yöntemine uygun olan kinaye yönteminden de yararlanılmaz. Yazar, meslektaşlarına destek olmak amacıyla bu hikâyeyi yazmıştır: *“Ama, yersiz korkuyu bir kenara bırakıp konuşursak, o meydanda at binen ünlü insanların bir çoğundan daha fazla edebiyata yakın ve hatta ona sadıktı. Aslında sadece sadık değil, kendini harcayandı, ama şimdi bundan bahsetmenin zamanı değil. O yalan şeyler yazamaz, çünkü uydurma şeyler yapamazdı. Bu nedenle onun eserlerine yalan katılamazdı”* (A'zam, 2007a: 6)

Yukarıdaki ifadeden anlaşılacağı gibi, hikâye kahramanı olan yazar-hoca, kalemi çok iyi gelişen, belirli bir yöntemi olan, yüksek düşünceli bir ediptir. Ama bedii metni iyi anlayan okuyucu, kahramanın inancının ve bakış açısının kararlı olmadığını hisseder. Onda servete olan hırslın büyümesi, çaresiz durumundan utanmak yerine gurur duyması, okuyucunun ona karşı fikrini değiştirir. ‘Hoca’ ziyafetlere alışmış, helal ile haramı

ayıramamış, ahlak sınırlarından aşmış bir adama dönüşür. Burada dikkatimizi çeken nokta, hoca ne kadar kötü olursa olsun, okuyucunun onu kötü olarak görmeyişidir. Aksine okuyucu, onun kaderini düşünmeye, kaderini eleştirmeye, yaşamının ne kadar zor ve çetin olduğunu anlamaya çaba gösterir. Zannımızca, E.Azam'ın da hedefi budur.

E.Azam, kahramanının inancı ve ruhu sahte marhametlerle baş edemez. Aksine, onun kendisi, nefsinin kölesine dönüşür. Onu, bir yandan hayat bu duruma zorladıysa, diğer taraftan zayıflığı ve nefsiyle mücadeleye giremeyişi de bu duruma sebep olmuştur. Hikâyedeki: 'Para, servet her türlü insanı da değiştirir' tasviri, kahramanın kişiliğindeki değişimi gösterir. O kendisine başvuran insanlarla şu şekilde konuşur: "*Rüşvet bir ahlaksızlık biçimidir ve başka ahlaksızlıkları da yaratır*" (Koşcanov, 1988: 200). Bu düşüncenin doğruluğu hikâyedeki 'hoca' karakteri ile kanıtlanabilir. Toplum hayatındaki ikiyüzlülük, E.Azam'ın hikâyesinde yoğun şekilde kullanılarak kötü kişiliklerin sebebi olarak ortaya konulmuştur. Yazarın hayatı ve edebî kişiliği hakkında sadece Özbek edebiyatında değil dünya edebiyatında da çok sayıda eser yazılmıştır. İngiliz yazar William Somerset Maugham'ın 'Şair' hikâyesinde, şairi düşüncesinde gerçekleştiren, basit şiir amatörünün hayatından küçük bir sayfa gösterilmiştir. O, şairleri gözünde büyütür. Hikâyede şair karakteri tasvir edilmese de, şiire sadık amatörün hayali aracılığıyla biz 'Şair' karakterini hayal ederiz. Amatör Don Calastone'nin evine geldiğinde onun fakir olduğunu görür. Şair edebiyatın gerçek fedakârı, mecazî anlamda edebiyatın 'deli'si olur. Onun kendi inançlarından fedakârlığı E.Azam hikâyesindeki 'Hoca'nın tam tersidir. Çünkü 'Hoca' karakteri de bir zamanlar edebiyatın cefakârı idi. Ama onu anlaşılmayan yanlış duyguları inancından ayırdı. Ünlü hikâyeci Ş. Halmirzayev'in de "Yazar"adlı hikâyesi olduğunu biliyoruz. Fakat bu eser oldukça farklıdır. Çünkü onda kendi inançlarına sadık yazar, Adil Yakubov karakterinin ruhu, incelikle kaleme alınır. Konu benzer olsa da, sorun ve amaç farklıdır.

H.Dostmuhammed'in Yol'izimsiz "Yalnızsınız" eseri de doğrudan doğruya bir yazarın yaşamı, düşünceleri, hayalleri temelinde yazılmıştır. Bu eserde ünlü Rus yazarı F. M. Dostoyevski'nin yaşadığı zorluklar, edebiyat için fedakârlığı tasvir edilir. Amerikalı yazar Donald Barthelme'nin "Deli" hikâyesinde de bir sanatkarın ruhi durumu tasvir edilir. Yazarlık sertifikasını ele geçirmek için Milli Yazarlar Sınavı'na hazırlanan Edgar'ın iç dünyası, korkuları, heyecanı; çevresindeki karakterler, ölen karısı Barbara ve kızı Roza aracılığıyla ortaya çıkarılır. Edgar, E.Azam'ın 'hoca-yazar' karakterinden farklıdır. O, kendi yeteneklerini duyguları yüzünden gösteremez. Bu yüzden yazarlık sınavına üçüncü defa başvurmuştur. Hikâyede Edgar'ın eserlerinden parçalar gösterilir, Bu parçalarla kahramanın amatör olduğunu ve yazarlığa düşkünlüğü gösterilir.

E.Azam'ın ilk dönem eserlerinin kahramanları hakkında edebiyat bilgini Baltabayev şöyle der: "*E. Azamov'un çalışmalarına yakından bakarsak, çocukluğunun izlenimleriyle dolu etkili kahramanının büyüdüğünü ve geliştiğini görebiliriz. Bu gelişme sadece kahramanın eylemlerinde veya duyguların zenginleşmesinde değil, aynı zamanda karakter oluşumunda da görülür*".(Baltabayev 1982: 6). Yazarın bağımsızlıktan sonraki hikâyelerinin kahramanları, ilk dönemdeki genç kahramanlarının büyümüş, yaşam sınavlarından geçmiş durumlarının tasviri şeklindedir.

Sonuç

Günümüz Özbek hikâyelerinde kahramanların ruhunda dönem olaylarının yansımalarının belirgin şekilde ele alındığı ve hikâyelerde bu durumun gittikçe arttığı göze çarpmaktadır. Yirminci yüzyılın ilk dönemi Cedid hareketinin sonrasında Sovyet döneminin ve son olarak da bağımsızlık sonrasında sanata, edebiyata ve hikâyeciliğe etkisi belirgin şekilde görülür. Hikâyeciler, tüm bu süreçlerde değişen şartlar ve bu şartların toplum ve insanlarda yarattığı değişim ve dönüşümü etkili bir şekilde kullanmıştır. Bunlara ilave olarak sanatkarın hikâyelerde karakter olarak kullanımı ve bahsedilen değişimlerin onlar üzerindeki etkileri de gözler önüne serilmiştir.

Kaynakça

- A'zam, E. (2007). *Tuzuk-tuzuk bo'lgani tuzuk 'Güzel – güzel olması güzel'* (P. Kencayeva ile konuşma), Şark Yıldızı. Sayı:4. Sayfa 131-135, Taşkent.
- A'zam, E. (2007). *Jannat kaydadir 'Cennet nerededir'*, Şark Basımevi. Taşkent.
- Baltabayev, H. *O'z sozini izlab 'Kendi sözün arap'*, Özbekistan edebiyatı ve sanatı. 20 Ağustos, 1982. Taşkent.
- Davronova, Ş. (2002). *Erkin Azamovning xarakter yaratish mahorati 'Erkin A'zamov'un karakter yaratma yeteneği'*, Özbek tili ve edebiyatı. Sayı: 4. Sayfa 87-90. Taşkent.
- Kerimov, N. (1993). *XX asr o'zbek adabiyoti taraqqiyotining oziga xos xususiyatlari va milliy istiqlol mafkurasi 'XX yüzyıl Özbek edebiyatı gelişmesinin kendine özgü özellikleri ve milli bağımsızlık gayesi'*, Doktora tezi. Özbekistan Bilimler Akademisi, Taşkent.
- Koşcanov, M. (1982). *Saylanma 'Secilmiş eserler'*, Edebiyat ve sanat basımevi. Taşkent.
- Koşcanov, M. (1988). *Abdulla Kahhor mahorati 'Abdulla Kahhar yeteneği'*, Edebiyat ve sanat basımevi, Taşkent.
- Kerimov, N., Mamajonov, S., Nezarov, B., Normadov, U., Şerafeddinov, A. (1999), *XX asr o'zbek adabiyoti tarihi 'XX. yüzyıl Özbek edebiyatı tarihi'*, Taşkent.
- Aybek. (1974), *Asarlar 'Eserler'*, 9. cilt. Taşkent.
- Sapıyeva, S. (2006), *Hayriddin Sultonovning hikoyanavislik mahorati 'Hayriddin Sulatnov'un hikâyenevislik yeteneği'*, Doktora tezi, Özbekistan Bilimler Akademisi, Taşkent.
- Vladimirova, N. (1992). *Cholpan-hikayanavis 'Çolpan– Hikâyenevis'*, Özbek dili ve edebiyatı. Sayı:3. Sayfa 28-31. Taşkent.